

تحلیل صنعت از تحقق در آمد مالیاتی بودجه ۱۴۰۰ نشان داد

احتمال تحقق مالیات‌ها بیش از رقم بودجه

امیرعباس آذرموند: یک تحلیل نشان می‌دهد اگر در سال آینده مقابله با فرار مالیاتی به شکل کاملی صورت بگیرد جذب درآمدهای مالیاتی در کشور می‌تواند به نحو شگفت‌آوری نسبت به امسال افزایش پیدا کند. همچنین اگر مالیات‌ستانی به وضع کنونی هم ادامه پیدا کند باز هم مالیاتی که در سال آینده اخذ می‌شود می‌تواند بیش از رقم پیش‌بینی شده در قانون بودجه ۱۴۰۰ باشد. در این میان سهم بالای معافیت‌های مالیاتی می‌تواند پاشنه آشیل شفاف‌سازی و رقابتی کردن فضای اقتصادی حاکم بر ایران شود و به همین دلیل ضروری است در مقابل این روند سیاستی اصولی اتخاذ شود. به‌ویژه معافیت مالیاتی برای کشاورزان بزرگ و همچنین مناطق آزاد تجاری-صنعتی در عمل نشان

داده نمی‌تواند چندان در جذب سرمایه، میزان تولید و افزایش صنعتی شدن کشور مثر باشد و بهتر است این معافیت‌ها نیز لغو شوند. درآمدهای مالیاتی از جمله مهم‌ترین منابع درآمدی دولت در بودجه سالانه کشور است. در ایران علاوه بر درآمدهای مالیاتی بخش قابل توجهی از درآمدهای دولت به واسطه فروش نفت خام محقق می‌شود که متأسفانه اتکای این منبع در آمدی با توجه به نوسانات شدید نرخ آن یکی از چالش‌های اساسی در کشور محسوب می‌شود. بنابراین افزایش درآمدهای مالیاتی و به دنبال آن کاهش اتکا به درآمدهای نفتی در بودجه سالانه همواره از مهم‌ترین اولویت‌های کشور بوده است. در تحلیل این شماره ۱۷۵۴ به تحقق در آمد مالیاتی بودجه پرداخته‌ایم. با ما همراه باشید:

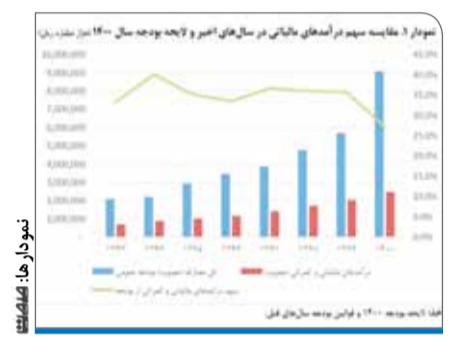
با توجه به رکود تورمی و همه‌گیری ویروس کرونا در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ و برطبق برآورد مرکز پژوهش‌های مجلس رشد اقتصادی در سال ۹۹ حدود ۰.۵ درصد خواهد بود.

مالیات در اقتصادهای پیشرفته و ایران

مالیات‌ها در نظام‌های اقتصادی کشورهای توسعه‌یافته، تنها ابزار تامین مالی دولت محسوب می‌شوند، بلکه در اجرای سیاست‌ها و راهبردهای اقتصادی تعیین‌شده نیز نقش بارز دارند. در اقتصاد ایران به دلیل مشکلات ساختاری که ریشه آن به مجموعه عوامل اقتصادی، فرهنگی و سیاسی برمی‌گردد، اهمیت اثربخشی مالیات‌ها در نظام اقتصادی به‌ویژه در بودجه‌های سالانه چندان مورد توجه قرار نگرفته است. عوامل گوناگونی می‌تواند به رشد درآمدهای مالیاتی و افزایش سهم آن در کل منابع عمومی منجر شود. رشد ارزش افزوده بخش‌های مختلف اقتصاد، میزان تورم و ساختار قوانین مالیاتی کشور از جمله مهم‌ترین این عوامل به حساب می‌آیند. از طرف دیگر همچنان مشکلات متعددی گریبانگیر نظام مالیاتی کشور است. فقدان نظام جامع اطلاعات مالیاتی، نامشخص بودن وضع پایه مالیات بر مجموع درآمد، وصول مالیات‌ها و فساد در برخی حوزه‌ها از جمله کاستی‌ها و آسیب‌های نظام مالیاتی کشور به شمار می‌رود که سبب شده نظام مالیاتی

کارایی کافی و لازم را نداشته باشد. با توجه به تداوم تحریم‌های نفتی، اصلاح سیاست‌های مالیاتی برای افزایش درآمدهای دولت از این محل اهمیت بسیار بالایی دارد. ثبات بودجه و متعاقب آن ثبات کالاها و خدماتی که دولت در اختیار جامعه قرار می‌دهد در گرو تامین درآمدهای مطمئن و پایدار دولت است. منشأ درآمدهای پایدار دولت، فرآیندهای جاری درون‌زای اقتصاد هستند که تحت تاثیر شوک‌های بیرونی مانند نوسانات درآمدهای نفتی و تحریم‌های بین‌المللی قرار نمی‌گیرند. آن‌طور که بازوی نظارتی مجلس شورای اسلامی گزارش می‌دهد، با این نگاه، برای مدیریت بهینه بودجه در شرایط حاضر و نیز نیل به هدف جداسازی بودجه دولت از درآمدهای نفتی، لازم است راهکارهایی برای افزایش پایدار درآمدهای عمومی در میان مدت و اقداماتی کوتاه‌مدت برای گذر از تنگنای بودجه‌ای دولت در سال پیش‌رو در نظر گرفته شود. یکی از این راهکارها توجه به منابع مالیاتی و افزایش درآمدها از این محل است.

افزایش سهم مالیات به نیمی از هزینه‌ها

دولت مکلف بود تا سال ۱۴۰۰ سهم درآمدهای مالیاتی از منابع را به ۴۹.۸ درصد افزایش دهد. در واقع از قانون برنامه ششم تخطی شده و به جای افزایش سهم درآمدهای مالیاتی، این سهم کاهش یافته است.

بررسی ارقام مختلف نشان می‌دهد در سال‌های گذشته نه‌تنها از فرصت تحریم‌ها برای مقاوم‌سازی اقتصاد و اصلاح ساختار بودجه استفاده نشده بلکه در قوانین بودجه دو سال گذشته و لایحه بودجه سال ۱۴۰۰ بیش از گذشته به منابع شکننده و آسیب‌زا همچون درآمدهای نفتی و روش‌های مختلف استقراض و فروش اوراق روی آورده است. ضرورت دارد با حذف معافیت‌های مالیاتی غیر ضروری و تسریع در اصلاح قوانین مالیاتی، ساختار منابع بودجه تحول یابد. با توجه به رکود تورمی و همه‌گیری ویروس کرونا در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ و براساس برآورد مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی رشد اقتصادی در سال ۹۹ حدود ۰.۵ درصد خواهد بود. همچنین طبق آخرین گزارش مرکز آمار ایران نرخ تورم تا پایان آذر ۳۰ درصد شده است. این آمارها به دلیل اینکه بخشی از مالیات وصولی سال ۱۴۰۰ مربوط به عملکرد اقتصادی امسال است، اهمیت دارد.

در آمد ۲۴۷ هزار میلیاردی مالیات محقق می‌شود؟

در لایحه بودجه سال آینده معادل ۲۴۷ هزار و ۹۰۰ میلیارد تومان به‌عنوان درآمدهای مالیاتی پیش‌بینی شده است. این رقم نسبت به رقم درآمدهای مالیاتی مصوب در قانون بودجه امسال که ۲۰۴ هزار و ۵۰۰ میلیارد تومان بوده از رشدی ۲۱ درصد برخوردار بوده است. با توجه به روند فعلی وصول درآمدهای مالیاتی و سایر شرایط اقتصادی، پیش‌بینی می‌شود کل وصول درآمدهای مالیاتی امسال حدود ۱۹۶ هزار و ۹۰۰ میلیارد تومان باشد.

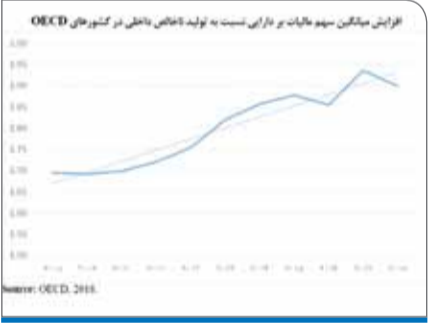
در این شرایط رقم درآمدهای مالیاتی لایحه بودجه سال ۱۴۰۰ رشدی ۲۶ درصدی نسبت به عملکرد برآورد شده برای امسال خواهد داشت. پایه اصلی درآمدهای مالیاتی در اقتصاد هر کشور تولید ناخالص داخلی است. درآمدهای مالیاتی در سال آینده بر مبنای عملکرد فعالان اقتصاد در سال جاری تعیین خواهد شد به همین دلیل رشد درآمدهای مالیاتی از ترکیب اثر دو متغیر تورم و رشد واقعی تولید ناخالص داخلی متأثر خواهد بود.

مسئله اخذ مالیات از ثروت و دارایی

مالیات بر ثروت و دارایی از پایه‌های مالیاتی رایج در جهان است. مالیات بر دارایی مالیاتی است که بر دارایی‌های ناشی از مالکیت بخش خصوصی وضع می‌شود و دارایی‌هایی مانند زمین، ساختمان، ماشین‌آلات و سایر دارایی‌های حقیقی مانند خودرو، قایق، اموال بنگاه‌ها و... را شامل می‌شود. به گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، این مالیات در اغلب کشورهای اروپایی و آسیایی وجود دارد. سهم مالیات بر دارایی در کشورهای توسعه‌یافته رو به افزایش است که نشان می‌دهد کشورها برای کاهش فاصله طبقاتی و پوشش درآمدهای مالیاتی هرچه بیشتر به سمت این پایه مالیاتی حرکت می‌کنند. اینک این مالیات بر چه نوع از دارایی‌ها وضع می‌شود در هر کشور متفاوت است اما درباره دارایی زمین و ساختمان بیشتر کشورهای مشترک هستند. در

همین راستا یکی از اقدامات مجلس شورای اسلامی در بودجه ۹۹، وضع مالیات بر برخی دارایی‌ها چون واحد مسکونی و خودرو بوده که امیدواریم در قانون بودجه امسال نیز چنین شود. درباره مالیات بر مجموع ثروت نیز نظریات و تجارب جهانی فراوانی وجود دارد که از جمله آنها می‌توان به مطالعات توماس پیکتی اشاره کرد که برای چالش‌های جهانی نابرابری اقتصادی و اجتماعی، ایده‌ای مشابه مالیات بر مجموع ثروت را مطرح می‌کند. مالیات بر مجموع ثروت به جای مالیات بر دارایی‌های جداگانه می‌تواند به شناسایی دقیق‌تر دارایی‌های در اختیار هر فرد و مالیات‌ستانی عادلانه‌تر منجر شود. هرچند در برخی از کشورها علاوه بر مالیات بر ثروت، مالیات بر دارایی‌های دیگر به صورت مضاعف اخذ می‌شود. این الگوی مالیاتی در کشورهایی چون کانادا و فرانسه به اجرا درآمده است.

فهرست بلندبالای معافیت‌ها

بررسی تجارب دیگر کشورها حاکی از آن است که مالیات بر سود سپرده‌های بانکی یکی از مهم‌ترین مالیات‌ها در اشکال مختلف پس‌انداز است. یکی از مسائل اقتصاد ایران، بی‌ال بودن تقاضای سرمایه در گردش بنگاه‌ها در مقایسه با متوسط جهانی (حداقل ۴ برابر) و حتی کشورهای منطقه (بیش از ۲ برابر) است. بالا بودن نیاز مالی بنگاه‌ها ریشه در عوامل مختلفی دارد که یکی از آنها معافیت مالیاتی سود سپرده‌های بنگاه‌ها یا به طور کلی اشخاص حقوقی، موضوع ماده ۱۴۵ قانون مالیات‌های مستقیم است. این در حالی

بر اساس مبانی نظری و تجارب سایر کشورها، حمایت از فعالیت‌های گوناگون به‌ندرت از مسیر اعطای معافیت مالیاتی به آن فعالیت‌ها می‌گذرد و یکی از مهم‌ترین دلایل این مهم آن است که وجود چنین معافیت‌های غیرهدفمندی موجب بروز پدیده خزش معافیت‌های مالیاتی و نیز افزایش عدم شفافیت در فعالیت‌های یادشده می‌شود؛ مسائلی که هم‌اکنون به دلیل دامنه گسترده معافیت‌ها در قوانین مالیاتی ایران آشکار است. در واقع معافیت‌ها از یک طرف فعالیت‌های مختلف اقتصادی با استناد به معافیت سایر فعالیت‌ها به دنبال معاف کردن خود از پرداخت مالیات هستند و از طرف دیگر جریان وجوه در فعالیت‌های گوناگون غیر شفاف و نامعلوم است.

در ایران معافیت‌های مالیاتی زیادی وجود دارد. فهرست بلندبالای معافیت‌های مالیاتی در کشور که بیشتر غیرهدفمند، غیرمشروط و دائمی است ضمن آنکه موجب کاهش شدید درآمدهای مالیاتی شده باعث شده در عمل نظام مالیاتی یکی از کارکردهای اصلی خود یعنی بازتوزیع درآمد را به‌درستی انجام ندهد. در قانون مالیات‌های مستقیم سود سپرده‌های بانکی به موجب ماده ۱۴۵ معاف از مالیات است. معافیت سود سپرده‌های بانکی با تشویق به سپرده‌گذاری در بانک و کسب سود قطعی به‌عنوان یک فعالیت بدون ریسک، جذابیت سرمایه‌گذاری در بخش را کاهش می‌دهد.

معافیت مالیاتی صادرکنندگان

مثال، در چین هرچه کالاها صادراتی فناوری بالاتری داشته باشند، تخفیف مالیاتی بیشتری خواهند گرفت. مقایسه وضعیت معافیت درآمدهای حاصل از صادرات در ایران نسبت به سایر کشورها موید آن است که در ایران معافیت درآمد حاصل از صادرات مواد اولیه و کالاهای غیرنهایی، به صورت مطلق طولانی مدت و برای کل

است که سود تسهیلات پرداختی به بانک‌ها، هزینه قابل قبول مالیاتی تلقی می‌شود. این رویه مالیات‌ستانی در نظام مالیاتی کشور در کنار تفاوت اندک نرخ سود تسهیلات و سپرده، بنگاه‌ها را به این سمت سوق می‌دهد که حتی اگر منابع نقد کافی برای سرمایه‌گذاری داخلی شرکت‌ها دارند، آن را سپرده‌گذاری کرده و از بانک تسهیلات دریافت کنند. برای مثال، فرض کنید یک بنگاه ۱۰۰ واحد منابع نقد و همین مقدار نیاز به تامین مالی خرید مواد اولیه دارد، محاسبات نشان می‌دهد با نرخ سود سپرده ۱۵ درصد و نرخ سود تسهیلات ۱۸ درصد و نرخ مالیات ۲۵ درصد، برای بنگاه به‌صرفه‌است که از منابع داخلی شرکت استفاده نکند و تقاضای تسهیلات کند.

این مسئله را می‌توان یکی از مصادیق اخلاقی دانست که از سوی نظام مالیات‌ستانی در اقتصاد ایجاد شده است چراکه این شیوه مالیات‌ستانی موجب خروج منابع از شرکت‌ها و مزیت تامین مالی بدهی محور به جای استفاده از تامین مالی داخلی شده است. انتظار می‌رود با حذف این معافیت مالیاتی و سایر زمینه‌های خروج منابع نقد از شرکت‌ها، سرمایه‌گذاری با استفاده از منابع داخلی شرکت‌ها افزایش یافته و تقاضا برای تسهیلات سرمایه در گردش کاهش یابد. البته یکی دیگر از پیامدهای مثبت این اصلاح، با فرض نرخ مالیات ۱۰ درصدی بر سود سپرده اشخاص حقوقی، افزایش درآمدهای مالیاتی دولت به اندازه ۹ هزار میلیارد تومان خواهد بود.

معافیت مالیاتی بخش کشاورزی، سیاستی شکست خورده

کشاورزی در ایران ضروری است قوانین مالیاتی و حمایتی از این بخش تغییر کند که از این منظر موجب افزایش شفافیت اقتصادی در این بخش نیز می‌شود. با توجه به اینکه بخش کشاورزی گسترده است و از اشخاص حقیقی با دامنه فعالیت کم تا اشخاص حقوقی با دامنه فعالیت زیاد را شامل می‌شود، باید فعالان این بخش را با سقف معافیتی بسیار بالا مشمول مالیات قرار داد به طوری که کشاورزان خرد مشمول این مالیات نشوند و در مجموع این مالیات به فعالان بسیار کمی اصابت کند.

از موضوعات بسیار مهم در بررسی لایحه مالیات ارزش افزوده، مسئله معاف یا مشمول بودن مناطق آزاد تجاری-صنعتی در نظام مالیات ارزش افزوده است. دلیل اهمیت بسیار زیاد این موضوع آن است که تصمیم‌گیری در این باره بر میزان درآمدهای مالیاتی دولت و کاهش وابستگی بودجه به نفت، میزان فرار مالیاتی در کشور و شفاف شدن زنجیره عرضه کالا و خدمات در کشور اثرگذار خواهد بود. بررسی‌های کارشناسی حکایت از آن دارد که معافیت مناطق آزاد تجاری-صنعتی ضمن کاهش منابع عمومی دولت و شهرداری‌ها، منجر به بروز فساد و فرار مالیاتی در کشور شده است؛ ضمن اینکه این معافیت به نوعی حمایت از واردات و مصرف در مناطق آزاد و ویژه اقتصادی است.

قلمرو جغرافیایی کشور وجود دارد. به همین دلیل ضروری است مطابق با تجارب سایر کشورها نسبت به اصلاح سیاست‌های صادراتی و مشوق‌های مالیاتی غیرهدفمند آن اقدام و بخشی از کسری بودجه دولت را تامین کند. استقرار نظام مالیات بر مجموع درآمد، یکی از اموری است که می‌تواند نقش محوری در تحول مالیاتی کشور و افزایش منابع درآمد پایدار بودجه ایفا کند. مالیات بر مجموع درآمد عبارت است از رویکردی در مالیات‌ستانی از درآمد اشخاص حقیقی، که همه منابع درآمدی فرد به صورت یکپارچه تحت ضوابط یکسان تجمع شود و در پایان سال پس از کسر معافیت پایه، اعتبار و هزینه قابل قبول مشمول مالیات شود. در مالیات بر مجموع درآمد بسیاری از معافیت‌های فعلی حذف یا محدود می‌شوند. در عوض اعتبار یا هزینه قابل قبول به گونه‌ای است که نیازهای دهک‌های پایین تامین نشود و فشاری متوجه آنها نباشد. بنابراین ضروری است برای افزایش منابع درآمدی بودجه عمومی، عادلانه کردن نظام مالیاتی، بهبود وضعیت بازتوزیع، شفافیت مالی بیشتر، شناسایی دقیق‌تر درآمدها و تسبوت دادن پس‌اندازهای خرد به فعالیت‌های مولد، مالیات بر مجموع درآمد با پایه گسترده، معافیت‌های محدود و نرخ منصفانه برقرار شود.

سخن پایانی

با توجه به شرایط اقتصادی کشور و مجموعه تحولات صورت گرفته در ساختار نظام مالی و مالیاتی کشور، به نظر می‌رسد درآمدهای مالیاتی پیش‌بینی شده در بیشتر اجزا، با عملکرد مالیاتی امسال متناسب است. البته برخی پایه‌های مالیاتی چون مالیات ارزش افزوده کمتر از برآورد واقعی از لایحه بودجه لحاظ شده است. در مجموع انتظار می‌رود در صورت استمرار روند کنونی نظام اجرایی، مالیات‌ستانی درآمدهای مالیاتی در سال آینده حداکثر تا سقف ۲۶۴ هزار و ۲۰۰ میلیارد تومان محقق شود. به عبارت دیگر، حدود ۱۰۷ درصد از منابع پیش‌بینی شده در لایحه از محل مالیات محقق می‌شوند. چنانچه در سال آینده با پدیده فرار مالیاتی مقابله کفایت صورت گیرد وصولی مالیات در سال آینده حتی از ارقام لایحه نیز می‌تواند بیشتر شود. از طرف دیگر با توجه به کسری بودجه در سال آینده و حتی سال‌های بعد از آن، تلاش برای کاهش معافیت‌های مالیاتی و وضع پایه‌های جدید مالیاتی از جمله مالیات بر عایدی سرمایه، مالیات بر ثروت و مالیات بر مجموع درآمد بیش از پیش حائز اهمیت است.